

## Dévaványa anyakönyvekben rejtőzködő múltja

Bagdi Márton, Budapest ([bagdima@t-online.hu](mailto:bagdima@t-online.hu))

[Dévaványa Ösztörű című kulturális magazinjában <http://osztoru.net84.net/> megjelent cikk kiegészített változata]

Mielőtt belefogtam tájékoztatóm megírásába, sokat gondolkodtam azon, hogy mit mutassak meg a Kedves Olvasóknak abból a hatalmas munkából, amelyre a Jóisten által a számomra utalványozott időből immár nyolc évet fordítottam.

Tizennégy éve fogtam hozzá saját őseim felkutatásához. Először szülőhelyemen, az általam nagyon szeretett Hajdúböszörményben. Miután belelendültem, elhagytam a szülőföldem és kezdtem felkutatni a más településeken élő vérszerinti rokonaimat is. Így jutottam el több tucat településre, ahol éltek és ma is élnek az apai vonalamon vérrokon Bagdi nevű családok. Eljutottam néhány olyan településre is, ahol éltek és ma is élnek az anyai vonalamon vérrokon Tömöri nevű családok.

Így kerültem kapcsolatba Dévaványával is, ahol az apai és anyai vonalaimról való vérrokonaim – akárcsak a szülővárosomban – kivételesen egyaránt megtalálhatók.

Néhány év alatt több mint huszonötezer vérszerinti rokonomat kutattam fel. Mára ez a szám már elérte a negyvenötezeret. Szeretett és nagyra becsült őseink tiszteletére 2001. szeptember 9-én a Debreceni Református Nagytemplomban világtalálkozót tartottunk.

Zászlókkal, transzparenssekkel jöttek a különjáratos buszok Hajdú-Bihar, Békés, Borsod, Szabolcs-Szatmár és más megyékből. Sokan érkeztek Amerikából, Kandadából, Ausztráliából, Franciaországból, Svédországból, egyszóval a világ minden tájáról. A kíváncsiságtól ragyogó tekintetű, díszmagyarba öltözött gyerekek hada zsibongott. Ünnepi ruhákba öltözve gyülekeztek az érdeklődő rokonok.

Meghatódva és kíváncsi tekintettel mustrálgatták egymást. Érdekesebbnél érdekesebb kérdések és megjegyzések hallatszottak. Ők ott szembesültek azzal, amit előtte én már megtapasztaltam a személyes találkozásokon. Sok a hasonlatosság. Az évszázadokkal korábban szétvált vonalokon meglepően működik a genetika.

Nem szaporítom a szót. Az újságíróknak és a TV csatornák munkatársainak érdeklődését felkeltve több mint 3.500 vérszerinti rokon töltötte meg a Debreceni Nagytemplom hatalmas padosorait. Megható jelenség volt. A hálaadó istentiszteletet nagytiszteletű Dr. Bölcskey Gusztáv református püspök úr tartotta.

Azok számára, akik többre kíváncsiak, ajánlom megtekintésre a következő honlapot:

[http://bagdy.atw.hu/index\\_elemei/Page451.htm](http://bagdy.atw.hu/index_elemei/Page451.htm)

A települések felekezeti és állami anyakönyveit tanulmányozva már korábban megdöbbentem azon, hogy mennyire hiányosan vezették és vezetik a földi halandók életútját meghatározó születés, házasságkötés és elhalálozás adatait. A rébuszokban bejegyzett adatokból csak kitaró és kemény munka árán állíthatók fel a teremtés okozati kapcsolatait meghatározó családfák.

Az anyakönyvezési problémák feltárására eldöntöttem egy kb. ötezer lakosú település anyakönyveinek részletes feldolgozását. E célból először Biharnagybajomot és Vámospércset szemeltem ki. Sajnos e települések vezetői részéről hiányoltam a segítőkészséget, ezért egy időre feladtam a tervemet.

Néhány évvel később a lakásomban csörgött a telefon. Egy női hang jelentkezett be. Illedelmesen bemutatkozott s közölte velem, hogy ő ugyan nem volt ott a világtalálkozón, mégis rokonom, Dévaványáról.

– Ki a legközelebbi Bagdi az őseid közül? – kérdeztem tőle.

– A dédanyám Bagdi Eszter.

– Akkor az ükapád Bagdi Imre és az ükanyád Nagy Julianna volt – mondtam neki.

Elakadt a szava a csodálkozástól. Kis szünet után határozott hangon bejelentette, hogy másnap leányával, Csillával tiszteletét teszi nálam Budapesten, mert szeretne megismerni.

A településen köztisztviselőként álló Ugrai Sándorné, született Szilágyi Róza. Ha ő nincs, most aligha írnám e sorokat. Első találkozásunkkor szóba került a fent említett megírt tervem is. Negyvennyolc órán belül Csilla leányával ismét megjelent és két zsákban megkaptam tőle a dévaványai református anyakönyvek fénymásolatát 1748-tól 1852-ig. Pontosabban 1731-től, mivel a születésekről már 1731-1736 között keletkeztek szórványos feljegyzések.

Ez nyolc évvel ezelőtt, húsvétkor történt. Óriási ambícióval nekiláttam az adatok számítógépre viteléhez. Kialakítottam az első Excel-táblázatokat. Fokozatosan fejlesztettem a nyilvántartási és adatfeldolgozási rendszeremet. Ma már azt mondhatom, hogy a kezemben vannak az egységesített anyakönyvezés megoldásai.

Az ősök azonosításához a születés, a házasságkötés és az elhalálozás időpontjáról olyan teljes adatsorra van szükség, amelyből meghatározható az, hogy kiről van szó. Bármely adat hiánya esetén, teljes bizonyossággal nem mondható meg azonnal, hogy kiről is van szó. Az azonosításhoz a hiányzó adatokat feltétlenül pótolni kell. Minél több adat hiányzik, annál nehezebb a helyzetünk. Az adathiányos bejegyzések miatt az anyakönyvek rengeteg kellemetlen meglepetéssel szolgálnak. Sokszor gyöngybetűkkel, sokszor az olvashatatlanságig cirkalmasan írva tekintenek ránk az ősökről bejegyzett adatok. Néhol a megsárgult papírlapokat tintafoltok is tarkítják, avagy nagyrészt már kifakult az írás. A történelmi időben visszafelé haladva a bejegyzések tartalmilag egyre szűkszavúbbá válnak.

Következésképpen a kutató feladata lesz bizonyítani azt, hogy az előtte lévő hiányos bejegyzések az ő ősére vonatkoznak. Minél több adat hiányzik, annál rejtélyesebb a helyzet. Ezért a bejegyzések egyre inkább a rébuszokra hasonlítanak. A folytonosság megteremtése érdekében óriási hiányosságként állapítható meg az, hogy a különböző anyakönyvek bejegyzései között hiányzanak, vagy csak részben vannak meg az összefüggések. E tény teszi nehezzé a családfakutatók feladatát.

Ennek ellenére örülnünk kell, hiszen az anyakönyvek még ilyen formában is kapaszkodót jelentenek a családfa felépítéséhez. Különösebb magyarázat nélkül megérthető, hogy a családfaépítés nem jelentheti az ősök adatainak egyszerű kikeresését, kiírását, majd azok egymás mellé helyezését. Először az adatokat meg kell keresni. Ez nem mindig jelent könnyű feladatot. Óriási kitartás, figyelem,

odaadás és nem utolsó sorban egy kis szerencse is kell. Ezt követően, a megtalált adatok összeillesztéséhez komoly elemző munkát kell végezni. Így a családfáért keményen meg kell dolgozni. Ez teljesen különálló téma, amivel most nem kívánom untatni a Matrikula Kedves Olvasóit.

A kezdetek kezdetén nem voltak még internetes lehetőségeim. Ma már rengeteg információt és ötletet találhatok a világhálón. A családfakutatók közül mindenki készít valamit. Ez nagyon dicséretes dolog, mert a kutatók gondoskodnak a családjuk identitásának megőrzéséről. A családfaépítés nehéz, göröngyös és igen hosszú út többszöri bejárását jelenti. Az út szakaszokra, fázisokra osztható. Minden fázisra szükség van. Az, aki megtette netán többször is ezt az utat, sokszor keserű szájjal tapasztalhatja, hogy egyes őseit – fáradozásai ellenére – nem tudja teljes mértékben beazonosítani.

Jelen írásomban a teljesség igénye nélkül ízelítőt kívánok adni abból, amit az elmúlt évek alatt elkészítettem. Mi is áll rendelkezésre?

Elkészítettem Dévaványa református születési, esketési és halotti anyakönyveinek digitalizált és tízéves dekádokra osztott, továbbá saját elképzeléseim szerint sorszámozott diatárát 1731-től a törvény által engedélyezett 1921-ig a születés, 1748-tól 1951-ig a házasságkötés és 1981-ig az elhalálozás esetén. A római katolikus anyakönyvezés 1796-tól kezdődött. Így ettől az időponttól a fent említett időpontokig itt is elkészítettem a katalogizált diatárát. Az állami anyakönyvezés bevezetésétől – 1895 októberétől – a fenti időpontokig elkészítettem az állami anyakönyvek katalogizált diatárát. Őszintén bevallom, hogy nem vagyok egy fényképész tehetség, így vannak nem teljes értékű felvételeim is. A rendszerem viszont korrekt, melynek segítségével még az ilyen hibák is áthidalhatók. Abból a feltételezésből indultam ki, hogy az ősökről többször jegyeztek fel dolgokat, így az egyes bejegyzéseknél hiányzó adatokat a különböző helyekről pótolni lehet.

Az anyakönyvek digitalizálásában a minőségi felvételeknek nagy jelentőséget tulajdonítok. Ezzel megmenthető a polgári lakosság múltját jelentő, de ma már pusztulásra ítélt óriási adathalmaz. A minőségi felvételek elősegítik a könnyebb kezelhetőséget (olvashatóság, értelmezhetőség, stb.). Megjegyzem, hogy a digitalizálás csupán az első lépés.

A digitalizálással és katalogizálással, a könnyű tájékozódás érdekében, a különböző helyeken anyakönyvezett eseményeket a történelmi idő mentén sorban „felfűztem”. Erre szolgál a diafelvételek jól kialakított sorszámozási rendszere.

Ezek után bevittem az adatokat az általam e célra kialakított egységesített Excel-táblázatokba. A jó anyakönyvezés és családfaépítés nüánszokon bukhat meg. Ezért mindenre oda kell figyelni, még a magyar nyelv ékezetének jelentőségére is. Következésképpen én az adatokat nem az interneten terjesztett „anglomán” vagy „germán” szemléletű táblázatokba, hanem a magyar gondolkodást és írásmódot teljes mértékben kielégítő egységesített táblázatokba vittem be. Az „anglomán” vagy „germán” szemléletű megoldások nagyon jók és szemléletesek, de a magyar nyelvterületen sok zavart okoznak, továbbá a segítségükkel soha nem lehet eljutni az egységesített anyakönyvezés gondolatához.

Az adatbevitel nem önkényes, de nem is szolgai. Az adatok rögzítését kreatív módon végeztem. Minden adat bekerült a táblázatokba, de nem abban a sorrendben, ahogyan vezették. Az anya-

könyvezésben az adatok bejegyzése hiányos, következtlen, sokszor az adatok sorrendjében teljes permutáció is kimutatható. Az egységesített táblázatok szigorú következetességet követelnek meg az adatok formai egymásutánosságában is. Bár tartalmilag semmit sem változtattam, kivéve a névelírásokat, ennek eredményképpen az anyakönyvi adatsorokat könnyen áttekinthetővé alakítottam – ha tetszik, közérthető nyelvre fordítottam. Ez nem jelent különösebb többletmunkát, egyszerűen következik a táblázatok szerkezetéből.

Egy szóval, elhárítottam minden értelmezési zűrzavart okozó akadályt. Így az értelmi összefüggések és a kezelhetőség tekintetében alapvetően értékesebb változatot készítettem. Az ősök teljes azonosításához szükséges adatsorokból hiányzó adatok bejegyzéséhez, a jellegüknek megfelelően, mindig azonos tájolású helyet hagytam ki. Tekintsük a hiányos adatsort egy olyan közérthető mondatnak, amelyből egyes szavakat kipontoztak. Az ilyen hiányos mondat értelmezhetővé tételéhez meg kell találni a hiányzó szavakat (adatokat). Az adatrótlásokat elkészítettem nemcsak Dévaványa református és római katolikus teljes közösségére, de Mezőtúr, Biharnagybajom és más települések esetén is a kezdetektől 1810-ig. A kezdetektől 1786-ig rendkívül nehéz a kutatás. Mindhárom anyakönyv bejegyzései végtelenül hiányosak. Nemcsak Dévaványán, hanem az ország bármely településén. A nemzedékek könnyebb összeköthetősége érdekében a választvonalat jelentő 1786-tól, egy nemzedéknyi idővel (24 évvel) korábról, tehát 1810-től dolgoztam fel az adatokat. Lehetnek esetek, amikor az egy nemzedék nem elegendő, s így ötven-hatvan évvel korábban kell kezdeni az elemző munkát.

A felekezeti és állami anyakönyvezésben a bejegyzett adatsorokból mindig hiányzik valami. Ezáltal rejtélyessé válik minden. A bejegyzett adatsorból ugyan tudható, hogy itt szó van valakiről, de az utókor számára már konkrétan nem tudható, kiről is van szó. Az azonosítás a kutató feladata. Az összefüggések keresése és az azonosítások során a kutató állandóan akadályokba ütközik. Én a különböző hiányos anyakönyvi bejegyzéseket lépésről lépésre fokozatosan töltöttem fel adatokkal, így egyre pontosabb kép alakult ki a kutatott ősökről. A folyamatot a teljes azonosításig vittem. Módszerem megnevezésére a matematikából az *iteráció* kifejezését kölcsönöztem.

Az általam összeállított egységesített és egyesített anyakönyvi táblázatok tartalmával meg egyező bejegyzést még véletlenül sem találhat senki. Szerkezetileg ilyen az anyakönyvezés 450 éves története alatt sohasem készítettek. Itt nincsenek adathiányok, akadályok, amelyek következtében az anyakönyvi bejegyzések rébuszokká váltak. Az értelmezhetőség valamilyen szintű megteremtéséhez nem kellene utólagos bejegyzések. E kitévelem egyaránt igaz mindhárom anyakönyvre, valamint a felekezeti és állami anyakönyvezésre.

Az összes adat bevitele után az anyagokat archiváltam. Ennek leírása helyett nézzünk meg egy kis statisztikát (lásd az alábbi táblázatokat).

A fentebb említett időintervallumokra vonatkozó számok önmagukért beszélnek. Hozzáteszem, hogy az 1800-as évek harmadik harmadától fokozatosan felgyorsult az elvándorlás. Következésképpen a helyben kötött házasságokból nagyon sok gyerek már nem Dévaványán, hanem máshol született, továbbá a helyben született gyerekek közül sokan máshol házasodtak és alapítottak családot. Az 1900-as évek első harmadára, a valaha 14.000 főre rúgó tősgyökeres lakosság 40%-a már

máshol élt. Az ő leszármazottaik egyaránt megtalálhatók Budapesten, Debrecenben, Székesfehérváron, Szegeden és az ország más településein. Sokan választottak új hazát: Ausztrália, USA, Kanada, Franciaország, Németország, Hollandia, Anglia, stb.

Megnevezés	A református felekezetenél	A római katolikus felekezetenél	Összesen
Keresztelések száma	41144 (75,185)	13565 (24,82)	54709 (100%)
Ebből fiúgyermek	20926 (50,86%)	7057 (51,95%)	27983 (51,15%)
Ebből leánygyermek	20218 (49,14%)	6508 (48,05%)	26726 (48,85%)
Házasságkötések száma	13376 (32,57%)	5879 (43,28%)	19255 (35,25%)
Ebből vegyes házasság	1460 (10,89%)	1200 (20,41%)	2660 (13,796%)
Endogámia [Aa]	8446 (60,90%)	2867 (48,75%)	11313 (59,27%)
Exogámia [Ad]	1644 (12,29%)	979 (16,66%)	2623 (13,61%)
[Da]	2444 (18,27%)	1295 (21,52%)	3739 (19,46%)
[Dd]	842 (6,22%)	738 (12,55%)	1580 (8,20%)

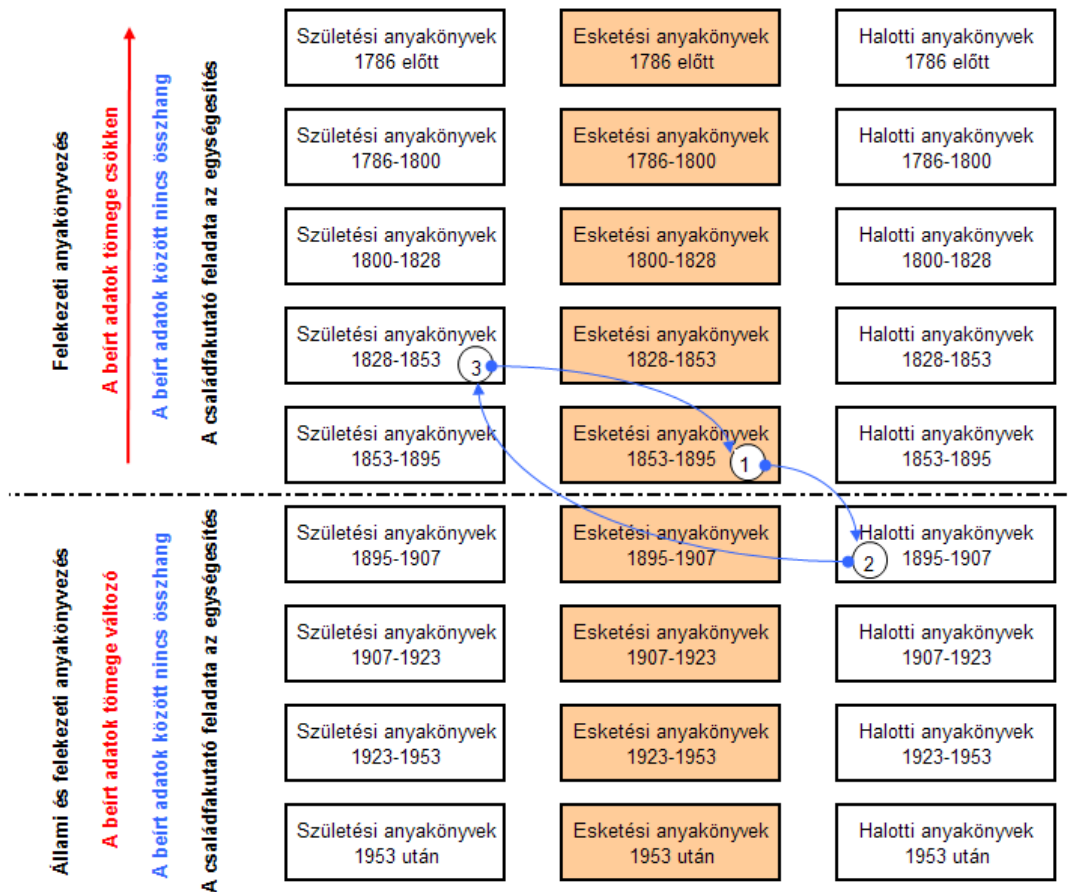
A halálesetek számával a táblázat nem foglalkozik, azon egyszerű oknál fogva, hogy aki megszületett, előbb-utóbb meg is halt.

Az adatokból az is kiderül, hogy a vizsgált időszakban Dévaványán 13.376 református és 5.879 római katolikus bejegyzésű, összességében 19.255 házasságkötés vagy lakodalom volt. Eredményként 41.144 református és 13.565 római katolikus, összességében 54.709 gyerek születését jegyezték fel. Ennek megfelelően a születések 75,18%-a református, 24,82%-a pedig római katolikus bejegyzésű.

A születések és házasságkötések bejegyzési adatainak összevetéséből szembetűnő az, hogy a református házasságkötések a kereszteléseknek, s nyilván az elhalálozásoknak is csak a 32,57%-ában következtek be. A római katolikusoknál ez a szám 43,28%-al egyenlő. Összesítésben ez 35,25%, ami azt jelenti, hogy a lakosságnak mintegy 30%-a nem érte meg a házasulandó kort. A számok összevetéséből az is következik, hogy a megszületett gyerekek közül több római katolikus gyerek érte meg ezt a kort. A római katolikusoknál a házasságkötések magasabb arányának okát – a reformátusoknál a sok járvány alatt bekövetkezett magasabb csecsemőhalandóság mellett – a római katolikusok magasabb exogámiájával (más településen kötött házasságával) is magyarázhatjuk.

Általános érvénnyel kimondható, hogy a házasságkötési bejegyzések születésekkel szembeni alacsonyabb száma (35,25%) meghatározza az adatfeldolgozás irányvonalát is, ami önmagában a családfakutatóknak is alapállása lehet. Itt a bejegyzések száma lényegesen kevesebb, miközben egyszerre két személy adataihoz jutottam.

Eszerint először a rendelkezésre álló adatok alapján mindig a házasságkötési anyakönyvekben kutattam, majd a halotti és születési anyakönyvek következtek, ahonnan a lehetőségek szerint pótoltam a házasságkötésnél hiányzó adatokat (lásd az anyakönyvek ábráját).



#### AZ ÁLLAMI ÉS FELEKEZETI VEZETŐK FELADATA AZ EGYSÉGESÍTETT ANYAKÖNYVEZÉS LÉTREHOZÁSA

Lényegében az archivált táblázatokból készített munkapéldányok közötti adatátvitel sorrendje nálam is ez lett. Ennek részletes ismertetése nélkül, most folytassuk a statisztikát.

A református közösségben a vizsgált időszakban született gyerekek 50,86%-a fiú, míg 49,14%-a pedig leány. A római katolikus közösségben a megszületett gyerekek közül 51,95% a fiú, a leányok aránya pedig 48,05%-ot tesz ki. Összesítésben is, Dévaványán több fiúgyerek (51,15%) született, mint leánygyerek (48,85%).

A vegyes házasságok száma a reformátusoknál relatíve kevesebb, mindössze 10,89%, míg ez a szám a római katolikusoknál eléri a 20,41%-ot. A különbséget a felekezeti közösségek nagyságával is magyarázhatjuk: a nagyobb közösségekben nagyobb a párválasztási lehetőség. A vegyes házasságok jelentős száma, valamint a sok keresztkomaságot és házassági tanúkat igazoló bejegyzések a békés együttéléstről tanúskodnak. Zárójelben jegyzem meg, hogy a római katolikusok őseit nehezebb kutatni, mivel már a második-harmadik nemzedékben más településre, netán más felekezethez is vezetnek a szájak. Nagy szerencse, ha vannak erre utaló bejegyzések.

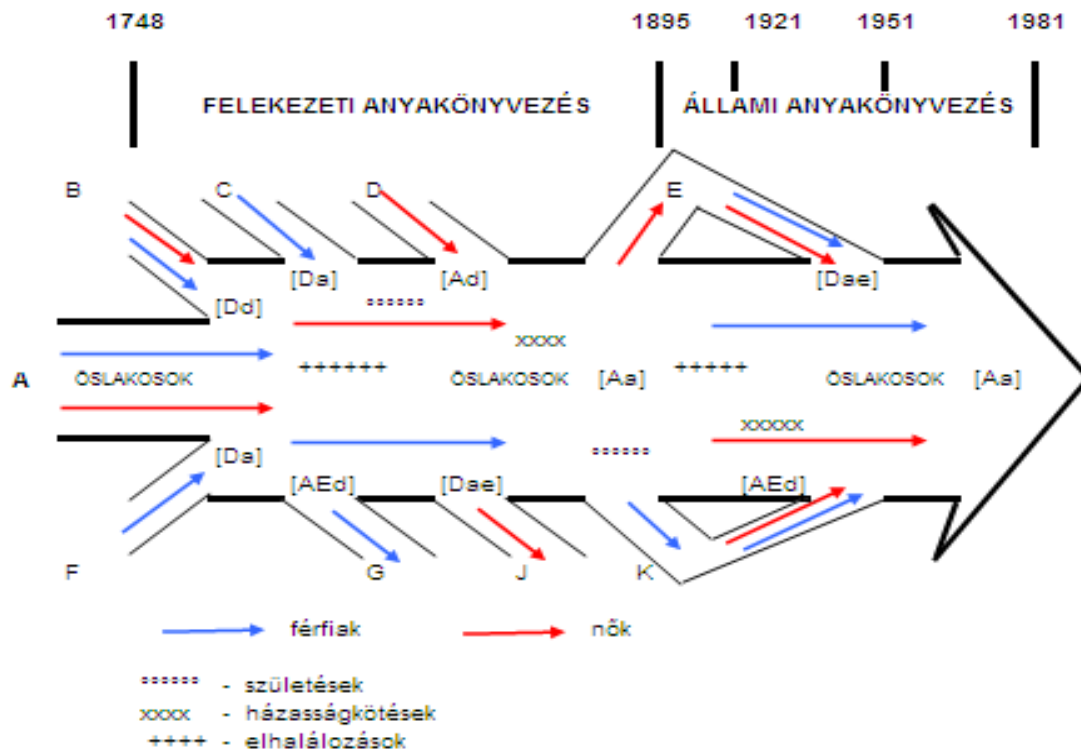
Az endogámiai [Aa] vizsgálat szerint a református felekezeten belül 8.446 (60,90%) helybéli vőlegény és menyasszony házasodott a vizsgált időszakban. A római katolikus felekezetben 2.867 (48,75%) helybéli vőlegény és menyasszony házasságát jegyezték fel a vizsgált időszakban. Az exogámiai vizsgálat szerint a református felekezetben 1.644 (12,29%) helybéli vőlegény és idegen menyasszony [Ad], továbbá 2.444 (18,27%) idegen vőlegény és helybéli menyasszony [Da], illetve 842 (6,22%) idegen vőlegény és idegen menyasszony [Dd] kötött házasságot. Hasonlóan a római katolikus felekezetben 979 (16,66%) helybéli vőlegény és idegen menyasszony [Ad], továbbá 1.295 (21,52%) idegen vőlegény és helybéli menyasszony [Da], illetve 738 (12,55%) idegen vőlegény és idegen menyasszony [Dd] kötött házasságot.

A római katolikusoknál szembetűnő módon több külső házasságkötés történt. Sőt az ilyen házasságokból a gyerekek gyakran már máshol születtek. A római katolikusok magasabb exogámiája abból is ered, hogy a felekezet csupán a XVIII. század végén alakult meg. Többnyire eleve távolabbi vidékekről (Nógrád, Pest, Borsod, Szabolcs és Heves megyékből) telepítették be a római katolikus lakosságot, ebből eredően később is gyakran máshonnan vagy máshová házasodtak. A hiányos anyakönyvezés miatt ez nem kevés problémát okozott az anyakönyvezőknek is. Ma pedig a kutatókat ez a tény sokszor igen nehezen megoldható helyzetekkel szembesíti.

Egy magyar település életében a történelem során minden nap történt valamilyen genealógiai esemény (születés, házasságkötés vagy elhalálozás), amelyet be kellett jegyezni valamelyik anyakönyvbe. A hiányosságok ellenére, önmagukban ezek közül a legrendezettebb a születési anyakönyv. Kevés kivétellel, a születési anyakönyv minden olyan személyt tartalmaz, aki ezen a településen született. Az újszülött gyerekek nevével sokszor igen hamarosan találkozhattam a halotti anyakönyvekben. Jobb esetben 20-30 év múlva a házassági anyakönyvben találkozhattam velük, sőt az életben maradtak esetében további 10-60 év múlva a halotti anyakönyvben ismét találkozhattam a nevükkel. Ez a lakosság 80%-ára elmondható. Ez azt is jelenti, hogy ha valakinek az őse a ráutaló és áruklódó információk szerint máshonnan jött, úgy bátran elindulhattam a megjelölt másik település anyakönyveiben, mert ez biztos továbbhaladást ígért. Volt olyan eset, amikor az így megtalált ős szülei egy további másik faluban születtek. Ebben az esetben sem volt gond, ha a házasságkötési vagy halotti bejegyzésüknél beírták az eredetüket. Ilyen kitérőkkel is, de biztosan megtalálhattam a kutatott ősöket. Időben és térben lehettek kitérők. Egyetlen dolog a fontos, mégpedig az, hogy megtaláltam őket.

Eddigi kutatásaim során sokat foglalkoztatott az a gondolat, hogyan lehetne a rossznak és hiánynak kikiáltott anyakönyvek alapján a mai igényeket is kielégítő anyakönyvi táblázatokat összeállítani. Az első számú kérdés az, hogy objektíve meg lehet-e ezt tenni? Az esetek többségében a válasz egyértelműen IGEN. Az olyan vis major esetekkel, amikor is tűzvész vagy valamilyen háborús események kapcsán eltűntek az anyakönyvek, nem mindig lehetséges mit kezdeni. A második számú kérdés az, hogy hogyan? A válasz igen hosszú. Erre, a jelen sorok elolvasásával a Kedves Olvasó megkapja a kimerítő választ. Ehhez előbb megvizsgálom egy magyar település (adott esetben Déványa) genealógiai eseményeit az elmúlt 200-300 évben.

Az egyházi anyakönyvezések legtöbb helyen 1750-ig beindultak. Vannak helyek, ahol sokkal korábban, de vannak olyan települések is, ahol csak később kezdődött el az anyakönyvezés. Ez azt jelenti, hogy durván 200-300 év történéseit nagyon jó közelítéssel tudom kezelni. A következő okfejtés elmondható bármely magyar településről, de különösen a török megszállás alól felszabadult településekről.



A megszállás megszűntével a települések újraéledtek, újratelepedtek. Az ábrán a kék színű nyilak a férfiakat, míg a piros nyilak a nőket ábrázolják. A nyilak egyben a személyek tér- és időbeni mozgását is jól szemléltetik. A fő áramban az őslakosok, valamint az idővel helyi lakosokká vált jövevények születési (°), házasságkötési (x) és halotti (+) eseményeit helyben anyakönyvezték.

A kutatások alapján Dévaványán és a környező településeken lejátszódó endogámiai és exogámiai történéseket az egyesített házasságkötési anyakönyvi táblázatok segítségével 200-300 év távlatában is nagyon jó közelítéssel tudom kezelni. Így egy emberi közösség – nevezzük településnek – életében az alábbi fontos genealógiai események rögzíthetők:

- A helyben maradt őslakosok (A) nekiláttak a romok eltakarításához. Visszaköltöztek az elmenekült családok, akiket nevük alapján már a kezdeteknél jól fel lehet ismerni. Ezek egymás közötti házasságát a kezdetektől endogám házasságnak tekintem. Így helybéli helybélivel házasodott. Ennek jele Aa. Ilyen családok: Dékány, Szitás, Gyűjtő, Szarka, Boda, Bere, Vad, Séllei, Kecse, stb. Az őslakosok azonosítása a helyi felekezeti anyakönyvek, illetve különféle korabeli oklevelek alapján történt. Lényegileg az őslakosok házasságkötése őslakosokkal [Aa], továbbá az élet helyben történő folytatásá-

nak esete áll fenn. A gyerekeik születhettek helyben vagy máshol is. (A házasságkötések sokféleségét /permutációját/ a születés és lakhely figyelembevételével külön táblázatban foglaltam össze. E besorolások felismerése a családfakutatás irányítottá tételét szolgálja. Végtére is a kialakult házassági kapcsolatok meghatározzák a faluközösségek közötti rokonságot, továbbá azt, hogy egy-egy esetben az érintett személyek azonosítását hol kezdjem, majd hol fejezzem be. Rögvest hozzá kell tenni azt, hogy a születési- és lakhely következetes anyakönyvezése körül sok probléma van. Így egy település egészének és környezetének vizsgálata nem egyszerű feladat.)

- Új családok érkeztek más területekről (B). A nevük gyakran elüt az őslakosokétól. E jelenséget mondhatom helység-idegennek is. A szülők ab ovo máshol születtek és házasodtak. A születési helyük tekintetében ők endogám házasok, de a vizsgált településen (Dévaványán!) idegeneknek kell őket tekinteni. Így az ő házasságuk e településen exogám, mivel idegen idegennel kötött házasságáról van szó. Ennek jele Dd. Ők gyerekeket is hozhattak magukkal, valamint az új gyerekeik már ezen a településen születhettek, akik később helybéli lakosokká válhattak. Később az őslakosok és idegenből jött családok szaporodása révén, az utódok házasságkötését már endogámnak tekinthettem. Egyébként erre a különféle oklevelek kutatása eredményeként több család esetében fény derült. Ilyen családok: Gyányi, Erdős, Hidi, Tarsoly, stb. Az ő azonosításuk helyben kezdődött, majd a származásuk ismeretében egy másik településen fejeződött be. E ponton ők Da vagy Dd típusú házasságot kötöttek.

- Egyedülálló, más településen született férfi házasodott be vagy költözött a településre (C). Az ilyen férfiak voltak azok, akik munkát vállaltak és gyökeret vertek, majd helybéli leánnyal házasodtak. Őket beszármazottaknak is nevezhetem. A születési helyük tekintetében az ő házasságuk exogám házasság. Ők házasságot köthettek egy helybéli leánnyal. Ennek a házasságnak a jele Da vagy Ba. Házasságot köthettek viszont egy idegenből beszármazott leánnyal is. Az ilyen házasság jele Bb vagy Db. Megtörtént olyan eset is, hogy az ilyen férfi idegen településről hozott magának feleséget. Ebben az esetben a házasságuk jele Bd vagy Dd. A házasságból született gyerekeket már a településen keresztelték, akik helybéli lakosokká váltak. A családfakutatás szempontjából nem a beszármazottak lakhelye, hanem azoknak a születési helye a fontosabb, mert az alapján azonosíthatom és teremthetem meg a családfeépítés folytatásának irányát. Sajnos gyakran származási helyként a korábbi lakhelyet adták meg, ami nem mindig egyezett meg a születés helyével. A lakhely, a családtörténet színezéséhez és az életút pontos leírásához lehet szükséges.

- Idegenből beszármazott leányok hosszabb ideje szolgáltak valamelyik helybéli őslakosnál (D). Ők férjhez mehettek egyes helybéli őslakosokhoz. Ennek jele Ab vagy Ad. Megtörténhetett, hogy közülük valamelyik egy hasonló sorsú beszármazott fiúhoz ment férjhez. A házasságuk jele ekkor Bb vagy Dd. Előfordulhatott olyan is, hogy valamelyiket egy idegen településről jött fiú vette el feleségül. Ennek jele Db vagy Dd. Amennyiben letelepedtek, úgy a gyerekeikkel együtt helyi lakosokká váltak. Reájuk a férfi beszármazottaknál leírtakat változatlanul figyelembe vettem. Az azonosítást mindkét fél esetén helyben kezdtem. Az őslakosok azonosítását helyben, de a beszármazottak vagy idegenek azonosítását már valahol máshol fejeztem be. Ehhez a beszármazottak esetén nagyon oda kellett figyelni a születési helyre vonatkozó bejegyzésre. Nélküle elakad az azonosítási folyamat.

- Már a kezdeteknél előfordult, hogy egy magányos férfi valahonnan beszármazott a településre (F). Erről árulkodik a helységidegen neve is. Lényegileg az ő házassága a település szempontjából megegyezik a (C) esettel. Ilyen az 1700-as évek végén indult római katolikus felekezeti gyülekezet többsége.

- Az őslakos férfiak helyben kötöttek házasságot idegenből hozott házastárssal (G), de ezt követően a házastársuk szülőfalujába, vagy más új településre költöztek. Ezek az ismert sorsú elszármazottak. Az elköltözött őslakosok (G) csökkentik a település létszámát, s egyben valahol egy másik település létszámát növelik. Abban az esetben, ha az eltávozott őslakos férfiak nem helyben, hanem ismeretlen helyen kötöttek házasságot, a megtalálásuk igen nehéz. Erre a korabeli nyilvántartások direkt módon nem adnak lehetőséget. A környező települések anyakönyveit vizsgálva gyakran megtalálhattam őket (az ő házasságkötésük jele Cd vagy Ad). Az ilyen személyek esetén az ő leszármazottaik azonosítását és a saját azonosításukat valamely idegen településen kezdtem, majd miután a ráutaló és árulkodó információk elvezettek a vizsgált településre, az őslakos azonosítását helyben, míg a másik házastárs azonosítását annak születési helyén fejeztem be. E jelenség különösen az 1800-as évek végén és az 1900-as években vált jellemzővé. Az ő házasságkötésük is exogám, melynek jele Cd vagy Ad. E tekintetben külön felhívom a figyelmet az anyakönyvezés kezdeti időszakára. Sok olyan névvel találkoztam a születési anyakönyvben, mely nevek később hosszú időre eltűntek az anyakönyvekből. Érdekes módon 50-150 év múlva ezek a nevek beházasodások vagy betelepülések útján ismét megjelentek (Varjú, Dobák, Bélteki, stb.). Az ilyen vonalak elemzése könnyen igazolhatja, hogy az őseik már az anyakönyvezés kezdeti időszakában is előfordultak a kutatott településen.

- Hasonlóképpen voltak olyan őslakos leányok, akik idegenbe mentek férjhez (J) és az új településen élték le az életüket. Őket is elszármazottként kezelhetem. Az ilyen házasságkötés is exogám. A jele Dc vagy Dae. Az elszármazott férfiakkal leírtak reájuk egyaránt vonatkoznak.

- Az őslakos férfi házasságkötése idegenben (K), részleges távolmaradás, majd visszaköltözés az idegenben született gyerekek egy részével, vagy azok mindegyikével. Az idegenből hozott gyerekek mellett esetleg helyben is születhettek gyerekeik. A házasságkötés jele ebben az esetben AEd vagy Ad. A család tagjainak azonosítása helyben kezdődött, majd a felek születésének megfelelően több településen fejeződött be.

- Volt olyan eset, amikor az őslakos leány idegenből származó férfihoz ment férjhez, majd annak településére el is költözött, de egy idő után egyedül vagy a családjával visszaköltözött a vizsgált településre (E). Ennek jele Dae vagy Da. A család tagjainak azonosítása helyben kezdődött, majd a felek születésének megfelelően több településen fejeződött be.

- Különlegesnek számító eset az, amikor nem a születési helyéről jött valaki, de helyben nősült, majd egy idő után elköltözött a településről. Később esetleg ismét feltűnt a településen, de az is meglehet, hogy nem. Az ilyen eseteket mozgásban lévőnek szokás nevezni. Főleg az iparosoknál (cizmadiák, szabók, kovácsok, stb.) lehet ilyennel találkozni. Az ilyen házasságkötés is exogám. Jelölése Xa vagy Da.

- Az őslakosok és betelepültek gyerekeinek korai és utódok nélküli halála (statisztika).

- Az őslakosok és az idegenből jött lakosok helyben anyakönyvezett halála utódok hagyása nélkül (statisztika).
- Az őslakosok és az idegenből jött lakosok nem helyben anyakönyvezett halála utódok hagyásával.
- Az őslakosok és az idegenből jött lakosok nem helyben anyakönyvezett halála utódok hagyása nélkül (statisztika).
- A törvénytelenül született gyerekek születésének, házasságkötésének és halálának anyakönyvezése. Kutatásuk külön fejezetet igényel.
- Örökbefogadott gyerekek kutatása. Kutatásuk külön fejezetet igényel.

Már az itt leírtakból is érzékelhető az, hogy az élet a történelmi idő mentén a települések közötti lehetséges házasságkötéseken keresztül nagyon színessé és változatossá teszi a családfakutatók feladatát. Bár a házasságkötéseknél az azonosításhoz elengedhetetlen legfontosabb adatokat nem adták meg (életkor vagy a születés napja és a szülők neve), a családfakutatás szempontjából azokat meghatározónak tekintem. Egyes településeken meglepően pontos leíró jellegű részletes bejegyzésekkel találkozhattam. Nem mindig, de többnyire megadták a házasulók vallását, születési helyét és/vagy lakhelyét, társadalmi helyzetét (nemes, szolga, gazda, iparos, stb). Idegenek esetén a helyben tartózkodás jogcímét és időtartamát, a családi státuszt vagy állapotot (ifjú, idős, özvegy, mostoha, elvált, törvénytelenül született, stb). Egyszóval annyi mindent bejegyeztek, hogy a családfakutatás és azonosítás szempontjából meghatározó születési adatokat – az életkort vagy a születés napját és a szülők nevét – szükségtelennek tekintették beírni. Ez súlyos hiba volt a részükről.

A település embertömegének hőmpölygése igen változatos, sokszínű. Az önkényesen megválasztott 1750 körüli kiinduló állapothoz képest 1951-re vagy 1981-re (netán 2011-re) minden megváltozott. Nemcsak a körülmények lettek újak, de kicserélődött a lakosság is. Egy viszont biztos: a leszármazottak nagyobb százaléka ma is az őslakosok vagy régebbi korokban betelepedett családok nevét viseli. Igaz legtöbbjük már a szomszéd utcában lakó, de ugyanazt a családnevet viselő vérszerinti rokonra is azt mondja: „az csak névrokon”. Mit mondhatok akkor a szomszéd településen, vagy több száz kilométerre élő vérrokon tekintetében? Az anyakönyvi adatok összevetése kapcsán viszont a vérszerinti rokonságot egyértelművé tehettem. Aligha hiszem, hogy rajtam kívül van még egy ember Magyarországon, aki olyan határozottsággal ki merné jelenteni azt, hogy a családnevemet viselő összes Magyarországról elszármazott New Yorkban, Torontóban, Sydneyben, Franciaországban, stb. élő ember, illetve Magyarországon bárhol is élő családok, nem név, hanem vér szerinti rokonaim.

Sokat kritizálják az egyházi anyakönyvezést, az akkori magyar adminisztrációt. Higgyék el nekem, ezt nem alaptalanul teszik! Sajnos, vannak hiányosságok, de nem mindig okoznak abszolút kilátástalan helyzeteket. Ezt nem egyetlen, hanem több tucat település különböző felekezeti anyakönyveinek aprólékos vizsgálata alapján mondom. Szeretnék mindenkit bátorítani, fogjon hozzá és a nevének keresztül tapasztalja meg a múlt történetét. Az íze egészen más, mint a történelemtankönyvek lapjain.

Bárki felteheti a kérdést: kezelhetők-e a települések fent részletezett változásai? A válasz egyértelmű IGEN. 1750-ig (pontosabban a település egyházi anyakönyvezésének bevezetéséig) bárki megtalálhatja őseinek ok-okozati láncolatát.

A további részletezés helyett táblázatosan összefoglalom a házasságkötések lehetséges variációit a házastársak származása szerint.

F É R F I A K							N Ő K
Helyi lakos	Beszármazott	Elszármazott	Idegen	Helybe visszászámazott	Idegenbe visszászámazott	Mozgásban lévő	A származás jellege szerinti lehetséges alcsoportok
A	B	C	D	E	F	X	
				A	D		
Aa	Ba	Ca	Da	AEa	Dea	Xa	a) helybeli
Ab	Bb	Cb	Db	Aeb	Deb	Xb	b) beszármazott
Ac	Bc	Cc	Dc	Aec	Dec	Xc	c) elszármazott
Ad	Bd	Cd	Dd	Aed	Ded	Xd	d) idegen
Aae	Bae	Cae	Dae	AEae	DEae	Xae	ae) visszászámazott
Ade	Bde	Cde	Dde	AEdede	DEede	Xde	de) idegenbe visszászámazott
Ax		Cx	Dx	Aex	DEx	Xx	x) mozgásban lévő

Az őslakosok anyakönyvi bejegyzései bármely település esetén helyben vannak és azok át-tanulmányozása a megyei és országos levéltárakban nem jelent problémát. Az idegenek tekintetében a házasságkötési vagy halotti bejegyzésnél, továbbá a gyerekek születésénél vagy keresztszülőként és házassági tanúként történő szerepeltetésüknél utalást találtam az eredetüket illetően, ahol a kutatás az őslakosokéval megegyezően folytatódott. Ugyanez mondható el a valamikor itt lakott, de idő-közben elköltözött családokról is. Az ő kutatásuk valahol máshol kezdődött. Miután ott ismertté vált az a tény, hogy ők erről a településről (az adott esetben Dévaványáról) származtak el, az ottani adatok összegyűjtése után az azonosítást itt fejeztem be. A fenti ábrán látható folytonos nyilakkal lényegileg a családok (ősök) mozgását is szemléltetem. Az azonosítás szintén e nyilak mentén történik, csupán az azonosítás irányítottsága ellenkező. Tehát a jövevények esetén meg kellett határozni az eredetüket, a születési helyüket, majd ott fejeztem be az azonosításukat.

Az egyedüli gondot az idegenben történő elhalálozás (a becsület mezején hősi halált halt, kórházi elhalálozás valamelyik közeli nagyvárosban, stb.) jelenti. Régen ezek nem mindig kerültek

bejegyzésre a születési hely szerinti anyakönyvekben. Ez viszont nem jelentheti az ősök láncolatának megszakadását. A házastárs halálánál értékes ráutaló és árukkodó információkat találhattam, továbbá az azonosításhoz a házasságkötési bejegyzésből kiindulva megtalálhattam a születési adatokat is. Így ismertté válhattak a szülők, akikkel továbbvihettem a vonalat.

A sötétben történő tapogatódzás elkerülése és a tempó növelése érdekében hasznosnak bizonyult a családnév előfordulási gyakoriságának tanulmányozása Budapesten, a megyei nagyvárosokban, a megyékben és konkrétan egy megye településein. Ebben segítségemre voltak a vármegyéről írt irodalmi művek, a telefonkönyvek, valamint az internet. Ennek segítségével irányítottágot adhattam a kutatásnak.

Ez azt is jelenti, hogy ha a halotti vagy a házassági anyakönyvben az ősök mellett olyan település volt megjelölve, ahol a kutatott név kis gyakorisággal fordul elő, nagy valószínűséggel a kutatás zömét máshol kell lefolytatni. Valójában az anyakönyvi bejegyzésben tévesen nem születés, hanem pillanatnyi lakhelyről van szó. Ellenkező esetben, ha a halotti vagy házasságkötési anyakönyvekben megtalált adatok olyan településre vittek, ahol a kutatott név előfordulási gyakorisága nagy, úgy biztos lehettem abban, hogy ott őslakosokkal állok szemben. Ezek kutatása pedig már rutin feladat.

Azokat az őslakosokat, akik idegennel kötöttek házasságot (Ab, Ac és Ad, illetve Ba, Ca és Da kapcsolat), majd a helyi anyakönyvekben nyomuk veszett, első lépésben a házastárs szülőföldjén kerestem. Olyan is előfordult, hogy valakit idegenben született házastársként kezeltem, de a vonalát tovább vizsgálva kiderült, hogy éppen valamelyik őse a házastársa településéről költözött oda. Lényegileg ahonnan ő most visszazármazott. Az őslakosokkal megegyező nevű „idegen” házastársaknál ezt a feltételezést soha nem hagytam ki, mert ilyen az élet. Az ilyen helyzetek igen gyorsan tisztázhatók voltak.

Az elszármazott rokonok megtalálása a legnagyobb gond (Ca, Cc és Cd kapcsolat). Ebben nagy segítségemre voltak az idősebb nénik vagy bácsik, akiknek egyébként több előadást tartottam a kutatási munkámról. Tőlük egészen pontos útmutatásokat kaphattam az elköltözött rokonaik (az idegenbe szakadt nagybácsik és nagynénik) új hazáját illetően. Ezek a gondok egyébként csak a precíz leszármazási táblák elkészítésénél okoztak zavart. Felmenők esetén ezzel a problémával csak ritkán találkoztam. Amennyiben ismert vagy megismerhető volt az elszármazottak holléte, a további kutatás rutinszerűvé vált. Gyakran előfordult az, hogy ezek az elszármazottak éppenséggel kutatták a családjuk múltját (a kutatásnak ez a normális menete) és eljutottak az ősök településére, Dévaványára, ahol már az általam készített egységesített és egyesített anyakönyvi táblázatok segítségével könnyedén lehet előrehaladni.

Az évszázadok alatt, Dévaványán összességében 850 településről kötöttek házasságot a református és római katolikus felekezeteknél. Az exogámia tekintetében megfigyelhető törvényszerűség: a távolság növekedésével a Dévaványára beházasodottak száma csökken. A következő táblázatban az elszármazás, beszármazás, visszazármazás mellőzése mellett csak a helybéli-idegen viszonyokat figyelembe véve, rangsorba szedve adom meg tizenöt környező település exogámiai kapcsolatát Dévaványa vonatkozásában.

A felállított rangsor jól igazolja vissza a települések közötti rokoni kapcsolatokra vonatkozó szájhagyományt, amely szerint „kevés olyan család van, amelynek nincs Dévaványán rokonsága”.

Az állampolgárok életútját meghatározó születési, házasságkötési és elhalálozási adatoknak tökéletesen kellene egymáshoz illeszkedni, ami egyébként biztosítaná a teremtés ok-okozati kapcsolatrendszerének teljes leképezését. Helyette hiányosan megadott adatsorokat, „szórejtvényeket” jegyeztek, illetve jegyeznek be az anyakönyvekbe még az állami anyakönyvezés alatt is.

A település neve	[Ad]	[Da]	[Dd]	Összesen
Dévaványa	2623	3739	1580	7942
1. Körösladány	279	354	113	746
2. Mezőtúr	212	405	56	661
3. Túrkeve	219	250	65	534
4. Gyoma-Endrőd	205	125	152	482
5. Szeghalom	165	262	54	481
6. Kenderes	70	119	60	249
7. Füzesgyarmat	94	114	40	248
8. Kisújszállás	65	79	31	175
9. Törökszentmiklós	35	60	27	122
10. Köröstarcsa	24	46	28	98
11. Csökmő	40	35	18	93
12. Püspökladány	26	40	17	83
13. Békés	21	35	19	75
14. Vésztő	26	29	14	69
15. Szarvas	16	21	27	64

Az általánosan ismert szórejtvények esetén a célszemély megfejtési kulcsokat kap. A célszemély a kipontozott szavakat a megadott kulcsok alapján előre meghatározott forrásból pótolhatja. Az anyakönyvek esetén ez nem így van. Nincsenek kulcsok, ezért még az alkalmazók, tehát az anyakönyvezetők és népesség nyilvántartók is csak nagy nehézségek árán igazodnak el a bejegyzéseken. A hibákat utólagos bejegyzések tömkelegével igyekeztek és igyekeznek rendbe tenni, sőt a számítógépet is segítségül hívják. Az általam készített egyesített és egységesített anyakönyvi táblázatok e problémákat kizárják.

A mai idő szerint Magyarországon Dévaványa az egyetlen olyan település, amely rendelkezik az érintett személyek azonosításához szükséges, minden adatot magába foglaló egységesített anyakönyvi táblázatokkal. A kezdetektől a törvényileg engedélyezett időpontokig elkészültek a város születési és házasságkötési egységesített és egyesített anyakönyvi táblázatai. Ezek alapján – a vizsgált időszakban – formailag és tartalmilag teljesebb értékű születési, házassági és halotti anyakönyvi ki-

vonat állítható ki bárki számára, mint amit az elmúlt századok és a jelenlegi anyakönyvek lehetővé tesznek.

Ezek az anyakönyvi táblázatok rendelkezésre állnak az események bejegyzési ideje szerinti sorolásban és név szerinti indexálással egyaránt. Elkészült az egyesített házassági anyakönyvek férfi és női indexált változata külön a református és külön a római katolikus gyülekezetre.

Külön rendelkezésre állnak a református és külön a római katolikus felekezetben kötött vegyes házasságok (Ref-Rka, Ref-Ev, Ref-Gka, Ref-Gke és értelemszerűen a Rka-Ref, Rka-Ev, Rka-Gka, Rka-Gke) indexált anyakönyvi táblázatai. Elkészült a református és római katolikus felekezetek születési anyakönyveinek egységesített időrendi, valamint férfi és női indexált változatainak táblázata. Az egységesített halotti anyakönyvi táblázatokat a kezdetektől 1895 októberéig csak a református gyülekezetre készítettem el. A településen élt izraelita közösség adatfeldolgozása még hiányos, befejezetlen. Ma már egyetlen izraelita vallású család sem él a településen.

Az általam kidolgozott nyilvántartás mérce lehetne a meglévő anyakönyvezés átalakításában. Megkeresés esetén szívesen megosztom a tapasztalataimat. Kérem, az érintettek ne vegyék ezt tolokodásnak. Az utókor megsegítése és a lakosság „pusztulásra ítélt” dicső múltjának megmentése érdekében jó szándékkal teszem és írom azt, amit tehetek és írhatok.

Például, az egységesített és egyesített házassági anyakönyvi táblázatok minden egyes sora tartalmazza mindazokat az adatokat, amelyek alapján kétségeket kizáró módon tudható: hol és mikor született, hol és mikor házasodott, továbbá hol és mikor halt meg az érintett házaspár, természetesen a szülők nevével és egyéb adataikkal együtt. Az adatsorok tanulmányozása közben szinte életre kelnek az ősök, térben és időben mozgásba jön az egész település. A nemzedékeken belüli, sőt a több nemzedékre kiterjedő kapcsolatok is könnyen kideríthetők.

Nincsenek rejtélyek vagy rébuszok. Nemzedékenként kendőzetlenül előttünk van mindenki az 1700-as évek közepéig, sőt tovább. Igaz, korábban még nem anyakönyveztek, de hála a Benedek Gyula és Hajdú József szerzőpárosnak, szép összeállításban elérhetők levéltári oklevelek és egyéb dokumentumok (Dévaványai iratok 1548-1809. Közreadta Benedek Gyula és Hajdú József. Dévaványa 2002).

A feldolgozott oklevelek és dokumentumok alapján rekonstruáltam a törökök kiűzése után újratelepült község névanyagát. Valójában ők alkotják a legtöbb ma élő dévaványai lakos őseit. Külön öröm számomra az anyakönyvek, oklevelek és dokumentumok feldolgozása közben megszerzett ismeretanyag. Határozottan állíthatom, hogy ma nem él olyan tősgyökeres személy Dévaványán, akinek felmenői között ne lenne nemesi vonal. Nem egy, hanem több!

Az újratelepüléskor megjelent nemesi családok szívesen látták a szorgos és becsületes telepeseket, akik főként a szomszédos településekről jöttek. Ezek nemcsak munkát és megélhetést kaptak, de megfelelő fogadtatásban is részesültek.

A nemesi kiváltságokkal bíró családok gyerekei gyakran házasodtak ilyen, más településről jött személyekkel. Mára – a tíz-tizenkét nemzedék után – csodálatos családok jöttek létre. Hozzáteszem, hogy az egységesített és egyesített anyakönyvi táblázatok a legtöbb esetben tartalmazzák a

környező települések ide vonatkozó anyakönyvi adatait is. Magyarul, ezáltal biztosított a kutatás folytatásának lehetősége az idegen településeken is.

Valójában az egyesített és egységesített anyakönyvi táblázatok több ezer kész családfát ölelnek fel, egyben. Még ezek szétválogatása is komoly feladat, de nagyságrendileg kisebb annál, mint amit az összeállításukra fordítani kellett. A teljes adathalmaz öt milliónál több adatot tartalmaz, rendezett formában. Az adatrendezések során számtalan olyan problémát oldottam meg, amelyekkel az ország bármelyik településén a felekezeti és állami anyakönyvek kutatása közben találkozhatunk.

Ízelítőként néhány gondolat a nevekről és a családok eredetéről. Az anyakönyvezés során a helytelenül vagy elírt nevek mögött, a kutató számára a kutatott valós személy elvész. Az ilyen „nem létező” személyek sok gondot okoznak. A helytelenül beírt nevek felett elsiklik a kutató tekintete, azok a kutatók számára nem léteznek. Az így beírt neveket az utókorban senki sem kutatja, mert ők valójában nem is léteztek. A helytelenül írt nevük nem párosul senkivel és semmivel. A házasságkötési anyakönyvben nem találhatunk velük azonos családnévű apát, sőt a születési anyakönyvben sem szerepelhetnek. Eközben a név helytelen írása miatt eltűnt egy valós személy. Valójában a bejegyzés pillanatához kapcsolódó esemény (születés, esketés vagy halál) megtörtént, de nem a beírt nem létező személlyel, hanem azzal, akinek a nevét elírták. A hibátlanul vezetett anyakönyvi részek a valós személyek tárházát képezik. Szerencsére ez képezi a nagyobb részt. Velük szemben a helytelenül írt személynevek (család- vagy keresztnév) mögött valójában a „nem létező személyek tárháza” jön létre. A kutatás során a „nem létező személyek tárházának” megszüntetésére törekedtem. Ez a nevek egységesítésével történt. Így az elveszettnek tűnő személyek azokká a valós személyekké váltak, akik ab ovo mindig is voltak. Őket már együtt kutathattam a többiekkel. A névelírások a kutatók számára konkrét személyvesztést okoznak. Ők vezetnek a családfaépítés szakadásához. A bonyolult nevű családoknál 20-30% személyvesztés is kimutatható. Aláhúzom, hogy e jelenség nem településfüggő, ez kimutatható bármely településen az országban.

A legnagyobb gondot az alias nevek okozzák. Persze nem kevés fejtörést jelentenek az egyes, különbözőképpen írható egyszerű nevek is. Valójában a neveknek bármely formában létjogosultságuk lehet. Ezek a legkülönbözőbb településeken mind előfordulhattak és előfordulhatnak ma is. Erről könnyen megbizonyosodhat bárki. Csupán a megyei telefonkönyveket kell elővenni és tanulmányozni. A problémát a következtelen anyakönyvezés okozta és okozza. Hol így, hol amúgy írták a neveket, ami zűrzavart okoz az értelmezésben. Annak, aki Kis nevűeket keres, tekintete elsiklik a Szabók felett. Az, aki Szabó nevűeket keres, annak tekintete elsiklik a Kis nevűek felett. Sőt az, aki Kis Szabó nevűeket keres, annak a tekintete elsiklik a legtöbb Szabó és Kis nevű felett. Nem fókuszom, helyette mindkettőre nézzünk meg néhány példát.

### Alias nevek

Kis Szabó. Írható K. Szabó, Szabó Kis, vagy egyszerűen Kis és Szabó alakban. Amennyiben a Szabó megmarad vezetéknévként (Kis Szabó, K. Szabó vagy egyszerűen Szabó), a családnevet

viselő a Szabó nevűek nagy családjában marad. Az apák és anyák nevének figyelemmel kísérése útján könnyen elvégezhettem a nevek egységesítését. Ott, ahol kellett, utólag kiírtam a Kis alias nevet. Nagyobb baj akkor volt, amikor a Kis alias név önállósodott. Ekkor a kutatott személy a Kis nevűek családjába került. Valójában a Szabók családjában hiány, a Kisek családjában pedig többlet keletkezett. A többletet a nem létező Kisek adják, hiszen valójában ők Szabók.

Amennyiben a Kis alias név vezetéknevvé alakult, miközben a Szabó alias névvé lett, még mindig könnyebb dolgom volt. Az ilyen helyzetben a ráutaló és árulkodó információk módszerét kellett alkalmazni. Ki kellett gyűjteni az összes Szabó Kis nevű személyt, majd össze kellett vetni a Szabók családjával. Szép számmal találkoztam olyan esettel, amikor az eredeti Szabó vezetéknevét eltűnt és a megszületett vagy házasuló személyeket egyszerűen Kisnek írták. Különösebben nem kell hangsúlyozni, hogy ezek a Kisek a kutató számára nem létező személyek. Az egységesítésnél ismét az apák és anyák neve a perdöntő.

Az éber kutató figyelmét nem kerülheti el az, hogy az apa és anya páros nevével csak elvétve találkozok. Amennyiben a Szabók családjában rákerestem az anya nevére, hamar kiderült, hogy az többször előfordul. Így a hiányzó gyerekek a Kisek családjából visszahozhatók lettek a Szabók családjába. Ilyen esetekben utólag a Kis alias nevet következetesen pótoltam és a családnevet Kis Szabó alakban írtam. Mindegyik kiemelt névhez konkrét esetek fűzhetők. Ugyanez a helyzet számtalan más névvel, mint például a Nánai Pesztránszki Szűcs, Nánai Szűcs, Pesztránszki Szűcs, P. Szűcs, N. Szűcs, vagy egyszerűen Nánai, Pesztránszki és Szűcs. Hasonló a Jámbor Erdős vagy J. Erdős egyszerűen csak Jámbor és Erdős, Lázár Pap vagy L. Pap egyszerűen csak Lázár és Pap, stb. is. Ismét hozzátesszem, hogy e jelenség sem helységfüggő, hasonló esetekkel – más nevek tekintetében is – szinte az ország bármely településén találkozhatunk.

### **Egyszerű nevek**

Ki nem találkozott már a Bagdi - Bagdy, Kis - Kiss; Pap - Papp, Sós - Soós, Kós - Koós, Fehér - Fejér, Gál - Gaál, Szűts - Szűcs, Erdei - Erdélyi, Bagdány - Bogdány - Bagdán - Bogdán, Sas - Sass vagy Bodnár - Bognár - Bonnár, Marton - Márton, Végh - Vígh - Vég - Víg, Csikós - Csikos - Csikos, Körös - Kőrös - Koros, stb. variációkkal? Különösen sok gondot okoznak az ékezetes betűkben különböző nevek. Mindegyik párosításban csak nűánszbeli különbség van, de sokszor egészen más a nevek jelentése is. Nem mindegy: Csikós vagy Csikos, Marton vagy Márton. A magyar helyesírás szabályai szerint önmagukban ezek a nevek majdnem mind helyesek. A baj ott kezdődik, amikor egy család esetén a különböző változatokat következetlenül cserélgetve írták, ami a kutatás szögéből rendkívül megtévesztő helyzetet teremt. Ilyen nevek láttán a kutató állandóan döntési helyzetbe kerül. Ki is lehet ő? Ennek eldöntése részletes vizsgálat nélkül lehetetlen. Meglehet volt ilyen és olyan nevű család is a településen, ami tovább bonyolítja a helyzetet.

Amennyiben szigorúan ragaszkodunk a nevek mai írásmódjához, könnyen előfordulhat, hogy már az állami anyakönyvezés időszakában zűrzavar keletkezik és elakadunk őseink kutatásában. Előre senki sem tudhatja azt, hogy hány, közel azonos nevű család élt a településen.

A részletes vizsgálat azt is kiderítheti, hogy a sokféleképpen írt családnév mögött egyetlen család áll. Például: a hosszú Pesztránszki nevéek a családfakutatással már az állami anyakönyvezés elején elakadhatnak. Ilyenkor minden hasonló nevet ki kell írni, majd az apa és anya párok segítségével egységesíteni, azaz helyesírási javítani kell azokat. Én eleve egyféleképpen írtam ki az összes ilyen nevet, majd a teljes családfa felállítása után a számítógép segítségével olyanná alakíthattam, amilyen formában ma elfogadható.

Látható, hogy a nevünket nem mindig írták egyformán. A családfán az ok-okozati függvénykapcsolatot a szülőktől függő gyerek teljes beazonosítása adja. Ennek bizonyításakor nagy szerepet kap a nevek helyes és következetesen pontos írása. Az anyakönyvezők képzettségi szintje nem lehet akadálya a helyes családi összefüggések teljes felállításának. A nehézségi fok a vallás és a születési hely figyelembevételével tovább növekszik. Hasonló a helyzet más településeken is.

Dévaványán egy tucatnyi református Tóth (Kabai vagy K. Tóth, Lucskos vagy L. Tóth, Ecsegi vagy E. Tóth, Derzsi vagy D. Tóth, stb.) él. Legalább ennyiféle római katolikus Tóth él a településen. Hasonló a helyzet a Molnárok, Szűcsök, Szabók, Papok, Kisek, Nagyok stb. esetében is. A különféle alias nevek rövidítése már a felekezeti időszakban elkezdődött. Így a Lázár és Losonczi Pap egyaránt L. Pap, továbbá a református Kövér Molnár és a római katolikus Krajczár Molnár viszont K. Molnár lett. Az állami anyakönyvezésben, amikor már a felekezeti hovatartozást sem vezették, e jelenség szinte megoldhatatlan feladatokhoz vezet.

A nevek írásán túl nem kisebb nehézséget jelent az eredet meghatározása. Honnan jöttek az ősök Dévaványára? Az ilyen jellegű kérdés bármely magyar településen felmerülhet. E kérdéseket részletes vizsgálat nélkül nem lehet megválaszolni. Gyakran többféle, a ki- illetve beházasodásra vonatkozó bejegyzés van, de sokszor semmilyen adat nem áll rendelkezésre. Ennek ellenére nem hagy nyugton bennünket a kérdés pontos megválaszolása. Tökéletes azonosítás nélkül a családfa építése nem folytatható. Ehhez az eredet ismerete elengedhetetlen. A tökéletes azonosítás azt jelenti, hogy a térben és időben különböző helyeken keletkezett anyakönyvi adatok óriási tengerén (kvázi egy tér és idő koordináta-rendszerben) a beazonosított személy egyetlen, minden jellemző adattal vagy változó paraméterrel bíró, ún. „izolált” pontot képvisel. E ponton kívül nincs másik ugyanolyan jellemző adatokkal bíró helyesen értelmezhető pont. Ebben a Földön élt és élő emberek egyedisége és megismételhetetlensége fejeződik ki.

Valójában az anyakönyvi bejegyzéseknek következetesen és mindhárom anyakönyvben egységesen tartalmazniuk kellene mindazokat az adatokat, amelyek lehetővé teszik a gyerek és szülők közötti ok-okozati függvénykapcsolat könnyed felállítását. Sajnos az anyakönyvezés 450 év alatt nem nőtt fel erre a szintre. Mindent összevetve, a családfakutatóknak nincs könnyű helyzetük. Nincs könnyű helyzetük az alkalmazóknak (anyakönyvvezetőknek, népességnylvántartóknak, stb.) sem. A rendelkezésre álló anyakönyvek alapján garantáltan jó, hiteles családfa csak lelkiismeretes és odaadó munkával, vagyis minden „anyai-apai” beleadásával állítható össze.

Befejezésként előrebocsátom, hogy készülnek az egyes családok történetét bemutató öszszegzések, melyekből lényegileg az 1700-as évek elejéről teljes képet kaphatunk az adott család múltjáról. Megtudhatjuk azt, hogy miért Lázár Pap az egyik család, s miért Losonczi Pap vagy Sztítás

Pap a másik. Miért van két ága a Pesztránszki Szűcs vonalnak? Kik azok a Furtai Szabók vagy Szőke Nagyk? Honnan jöttek a római katolikus családok ősei, stb.

Írásom második részében – a Matrikula következő számában – pedig több nehezen kutatható család példáján a ráutaló és árulkodó információk segítségével gyakorlatias megközelítésben kívánom bemutatni a családfakutatás problematikáját és a megoldásokhoz vezető módszereket.

Végezetül nézzük meg egy konkrét példán, hogyan néz ki egy sikeresen összeállított családfa. Egy kedves, Dévaványáról származó – velem szakmabeli mérnök – ismerősöm, Dr. Somogyi Sándor megkeresett és elkészíttette velem a felmenői családfáját. Az első tizenhat őst ábrázoló egységet bárki megtekintheti, mivel engedélyezte számomra a közzétételt. A családfaépítés ilyen tizenhat ősös egységek összerakásával történik. A rendelkezésemre bocsátott családi fényképekkel, valamint az adott vonalra jellemző templomok és címerek képével színesítettem, beszédesebbé tettem a családfát. A teljes anyag további nyolc ilyen egységet alkot. A nyolcadik nemzedékben lévő 128 ős közül Dr. Somogyi Sándor 27 őse nemesi vonalról származik.

Megírtam a család múltjának történetét és összeállítottam a felmenők nemzedékenkénti anyakönyvi adatainak egységesített és egyesített táblázatát. Az adatok bizonyító erejűek. Így Dr. Somogyi Sándor olyan adatok birtokába került, amivel térben, időben és társadalmi helyzet szerint, egyes apai és egyes anyai vonalain igazolni tudja származását, egészen az 1600-as évek elejéig.

